

његовом посланику Осман-аги Зворничевићу, а у име владике Црногорскога по његовом секретару Милаковићу.

У Котору (28. Листопа.) 9. Студенога 1843.

М. П. (подрисан турски) Осман-ага Зворничевић.

М. П. (подрисан србски) Димитрија Милаковић, секретар.

На Цетињу 28. Листопада 1843.

Владика Црногорски

М. П. Петар Петровић Његош.“

Др Хајурдин Ђурић

ЈЕДНО ЊЕГОШЕВО ПИСМО

У фонду Илије Гарашанина у Државном архиву НРС нашли смо једно писмо које је Његош упутио 6. маја 1845. године са Цетиња Илији Гарашанину, ондашњем министру унутрашњих дела Србије. Моли га да препоручи кнезу неколико сиромашних црногорских породица које одлазе из Црне Горе у Србију „себи тражити бољу срећу“.

Писмо гласи:

Високородниј господине!

Неколико сиромашних овдашњи фамилија полазе у Србију, себи тражити бољу срећу, па зато молим Вас да бисте благоволити препоручити их његовој свјетлости кнезу српском, и од њега исходатојствовали им дозвољеније да се могу населити међу с нама једноплеменим Србљима.

Ползујући се овом приликом и поздрављајући Вас чисто-сердечно српски, част имам изјавити Вам моје отпјено високопочитаније с којим остајем.

Вашега високородија

Искрењеји слуга
владика црногорски
П. П. Његош

Цетиње, 6 маја 1845 г.

Његовом високородију

Илији Х. М. Гарашанину

Господину попечитељу внуптрени дјела,

Полковнику и кавалеру
у Београду

Зна се да је насељавање Србије вршено без икаквих ограничења, и за турске владавине и за Карађорђа и Милоша, све до 1844. године. Досељеници су могли да запоседну необрађену

и незаузету земљу и да је присвоје. Али од 1844. године, по Прањанском законнику, насељавање се могло вршити само са одобрењем надлежне власти: „Само онај луг који се по одредби Правителства за крчење определи, може сваки, почем искрчи, себи присвојити, и онда му је крчевина у баштину“ (чл. 231).

Сељење црногорских породица, које препоручује Његош, врши се, дакле, после доношења законских прописа о насељавању Србије. Његошево писмо је, према томе, један племенит гест срачунат на олакшање тешке судбине неколиких сиромашних црногорских породица.

Разуме се, заинтересовани смо даљом судбином ових породица, односно одзивом на Његошево писмо. У деловодном протоколу Попечитељства унутрених дела, полицијно одељење, под бројем 2795, од 6. јуна 1845. године, стоји: „Поводом преласка 50 фамилија Црногораца према Карантину мокрогорском у отечество наше, предлаже да се началничеству ужичком наложи да оно једног од српски началника на Мокру Гору изашље који ће исте Црногорце примити и њему довести, а оно да од њи 20 началничеству крајинском, 10 гургусовачком, 10 црноречком и 10 алексиначком с писмима на тај конач упутити да иј она по обчествима разреде како би мање досадни били“. Даље у садржају решења стоји: „Да се у сљедству тога и началничествима окружија: крајинског, гургусовачког, црноречког и алексиначког налог изда да она кад им речене фамилије предстану, по једну или две по општинама разреде, какве земље опште нуждно количество одреде и на приљезканије и трудољубије обдравају“.

Из писма Попечитељства унутрених дела Окружном начелству ужичком сазнајемо да је у Мокрогорски карантин пристела једна група Црногораца 3. априла а друга 25. маја, свега 318 душа мушкога и женскога пола и разнога узраста. Међу досељеницима било је пет породица које су се рангије у округу гургусовачком населиле. Попечитељство истиче да ове породице, пошто су већ добиле земљу, не улазе у план размештаја по окрузима који породицама треба саопштити још у Карантину.

Биће да су ових пет породица одиграле важну улогу у пресељавању осталих.

Начелство ужичког округа одговара Попечитељству унутрених дела да је оно, у духу примљеног наређења, упутило једног средског начелника у Мокру гору да прихвати црногорске породице. Одређени средски начелник стигао је у Ужице 13. јуна и допратио 49 црногорских породица, односно 319 душа. Начелство округа ужичког је, сутрадан по доласку, упутило породице са спроводним писмима и пасошима начелствима округа крајинског, црноречког, гургусовачког и алексиначког ради насељења.

Начелство округа ужичког послало је с писмом у крајински округ 15 породица, свега 70 душа. Али у Неготин су дошла само четири човека, као претходница, да виде где ће бити насељени. Двојица су се одмах вратила а двојица су пошла у Кладово, откуд су у Неготин дошли задовољни. Кад се најзад добрим делом просута група прикупила у Неготину, 32 члана, настало је убеђивање да треба ићи у Кладово, али Црногорци су једнодушно одбили да иду тамо, наводно зато што не могу да поднесу Влахе и њихов језик. Власти су хтеле да их принуде, па су их задржале у Неготину неколико дана, док се нису готово сви поразболевали од маларије; „по пољу на сокаку у граштинама леже; нити ћеду се куда добровољним начином с мјеста и маћи док им се не одобри натраг у внупреност Србије повратити“. У таквом су стању дочекали одобрење Попечитељства да се могу населити у алексиначком округу.

Десет породица упућено је у округ црноречки. Све су оне насељене у срезу зајечарском: у селу Добруовцу две куће, у Марову две, у Јабланици две, у Лукову две и у Кривом Виру две. Иако су у овим селима живели само Срби, иако су „људи поменуте дошљаце најблагодородније примили и не само земље за обделавање у колико је нужно уделили им, но и брашна за одржаније деце давали и куће за обиталишта градити им почели, . . . презрели су све то и пре неколико дана сви с фамилијама у окружије Ћупријско без питања отишли“. Окружно начелство оптужује црногорске породице да су нерадне и неблагодарне. Води се велика преписка. Попечитељство наређује да их силом врате на одређено место. Шест старешина породица и 14 чланова доводи пандур натраг, 16 чланова је остало у параћинском срезу код тамошњих домаћина. Црногорци су остали упорни: или да се населе у алексиначком и крушевачком округу, или ће се вратити у Црну Гору. Попечитељство најзад даје сагласност.

13 породица, односно 79 душа, упућених у гургусовачки округ, дочекао је помоћник окружног начелника и један срески начелник, који су с њима пошли до места насељења, али су Црногорци одбили да приме понуђену земљу и сви су пошли са пасошем у алексиначки округ, где су се и населили; они пак који су били упућени у алексиначки округ (11 породица, 53 душе), распоређени су: у бањски срез пет, а у ражањски срез шест породица; но пошто се ни овим породицама није допало одређено место, одселиле су се и настаниле у Белосавцима код Крагујевца.

Питање насељења црногорских породица изазвало је живу преписку Попечитељства са дотичним окружним начелствима, која је трајала безмало годину дана од доласка породица. Било је љутње на обема странама више него разумевања. — И

поред добре воље и власти и становништва, црногорске породице су се једно измучиле док се нису уклопиле у нови живот.

Његошев апел био је с одговарајућом пажњом прихваћен и докраја спроведен у дело.

Гаврило Ковијанић

ЗАШТО СУ ЊЕГОШЕВИ ПОСМРТНИ ОСТАЦИ ПРЕНЕСЕНИ С ЛОВЂЕНА НА ЦЕТИЊЕ 1916. ГОДИНЕ

Један од ратних задатака Аустро-Угарске у току првог свјетског рата гласио је да Црну Гору треба последије војничког пораза, у сваком случају, удаљити од мора, а себи припојити Ловђен и појас поред мора са Скадром. То јој је било неопходно ради успостављања копнене везе између Далмације и Албаније. Ловђен јој је био нарочито потребан ради што потпуније заштите Боке Которске као ратне луке до које је много држала, нарочито последије преоријентације Италије, 1915. године.

Барон Буријан, министар спољних послова Аустро-Угарске, изјавио је у децембру 1915. године да ће Црна Гора и Србија морати да буду смањене, без обзира на начин како ће бити ријешено југословенско питање, и да ће политички, војно и привредно обје бити потчињене Аустро-Угарској.¹

Даље је истицао да ће Црна Гора, у случају да затражи мир, моћи да га добије под условом да пристане на уступање територије на обали, Ловђену, у Албанији и, евентуално, на сјеверној граници, у зависности од тога како ће бити ријешени српски односи.

Др Божидар Перацић, краљев лекар, врло повјерљиво је информисао у почетку 1916. Е. Ота, аустроугарског пуномоћника, да би могла да се образује нека влада у Црној Гори, наравно без Ловђена и обале.²

У току 1916. године, непосредно последије аустроугарске окупације Црне Горе, интензивно је рађено на утврђивању Ловђена и читавог брдовитог појаса ка Румији (израда путева за пребацивање тешких топова, копање дубоких ровова). Систем фортификација је до данас у свему сачуван. О томе има трагова и на самом Језерском врху, са источне стране.

Уједно, аустроугарске власти имале су у плану да на Језерском врху, намјесто Његошевог проба, подигну опромни споменик, у знак освајања „Гибралтара Адрије“. Велика фигура

¹ У књизи Франца Фишера о ратним циљевима царске Немачке у току првог свјетског рата, по приказу В. Кризмана, Југосл. историјски часопис 1962, бр. 2, стр. 135—136).

² Др Милан Прелог, Црна Гора и Аустрија почетком 1916. године, Записи 1940, XXIII, 285 и 344.